З ІСТОРІЇ ОСВІТНЬОГО ЖИТТЯ НА СУМЩИНІ ПЕРІОДУ НІМЕЦЬКОЇ ОКУПАЦІЇ 1941-1943 рр.

Вивчення політики німецької окупаційної влади на Сумщині є сьогодні актуальним. Адже раніше при висвітленні даної тематики користувалися дослідженнями, які пройшли крізь решето комуністично-тоталітарної цензури. Нині постає можливість об'єктивного, неупередженого аналізу означеної проблеми.

Значний інтерес в даній галузі викликають праці В.Косика, Б.Ержабкової та інших науковців, які дослідили це питання як на загальноукраїнському рівні[1], так і на прикладі Райхскомісаріату "*Україна*"[2]. Окремі аспекти освітньої політики німців у військовій зоні, до якої належала Сумська область, знайшли висвітлення, зокрема, у працях В.Нестеренка[3] і Б. і Г.Корогод[4].

Основними джерелами пошуку матеріалів по Сумській області слугують передусім звіти про діяльність освітніх установ, матеріали періодичних видань та інші архівні документи. Найбільший інтерес викликають такі видання, як "*Сумський вісник*" (Суми, 1941-1943 рр.), "*Голос Охтирщини*", "*Відродження*" (Ромни), "*Путивлянин*", а також кролевецькі, шосткинські й лебединські газети[5]. Тому автор ставить собі за мету окреслити деякі аспекти освітнього життя на Сумщині періоду німецької окупації, використовуючи в першу чергу матеріали тогочасної місцевої періодики.

Слід зазначити, що вивчаючи матеріали газет, не можна всерйоз ставитися до пронімецької риторики, неодмінної в часи окупації. Хоча навіть крізь неї проглядається стримане ставлення авторів освітніх публікацій до "нового порядку".

Освітня політика на Сумщині мала декілька напрямів. Основна увага зосереджувалася на початковій школі, яка мала 4-річний термін навчання. Відвідувати її мусили всі здорові діти віком від 7 до 11 років. За порушення цієї вимоги батьків штрафували. Програма 4-річного навчання включала такі предмети: рідна мова, німецька мова (з 2-го класу), лічба, малювання, чистописання, співи[6].

В цей період було налагоджено видання навчальної літератури. Але в перші місяці німецької окупації користувалися радянськими підручниками, в яких були купюри.

Проаналізовані документи дають можливість зробити висновок, що ця література друкувалася в Харкові. Авторський колектив очолював декан історико-філологічного факультету Харківського університету, професор Парадиський. Цим колективом було укладено "*Буквар*", "*Малюнки до букваря*", "*Збірник вправ з орфографії для 2-3-4 класів*", "*Рідне слово - читанку для 2-3-4 класів*", "*Розмовник з німецької мови*".

Підручники надходили до Охтирки, ймовірно до відділу народної освіти, просвітянськими каналами, а вже з ним укладали угоди про їх придбання Великописарівський, Тростянецький, Лебединський райони Сумської та деякі райони Полтавської областей[7].

Згідно з інформацією Охтирського відділу освіти в 1941/42 навчальному році в районі працювало 53 школи, в яких у 1-4 класах навчалося 3000, а в 5-10 класах - 1600 учнів. На 1 жовтня 1942р. працювало вже 62 початкові школи, де в 1-4 класах було 4300 дітей і 230 вчителів[8]. У Краснопільському районі діяло 34 школи[9]. В школах Роменського району на 1 січня 1943 р. навчалося 6452 учні і працювало 680 вчителів[10].

Найбільш актуальним освітнім питанням було присвячено багато статей в місцевих періодичних виданнях, давалася оцінка діяльності шкільних закладів. В окремих газетах досить часто друкувалася "*Дитяча сторінка*". На основі цих публікацій можна зробити висновок про національно-патріотичний зміст виховного процесу на Сумщині.

Питання розвитку професійної освіти займало чільне місце в тогочасній системі шкільних закладів. До них приймали учнів віком до 14 років, оскільки "*умови сьогоднішнього дня вимагають, щоб юнак чи дівчина ставали до праці*"[11]. Декілька професійних шкіл працювало в місті Суми, а також в Охтирці (школа садівництва й городництва, курси німецької мови, педагогічна школа, школа крою, шиття й кулінарії). Мережа професійних шкіл охоплювала села Охтирського району: Чупахівку (сільськогосподарська), Олешню (лісництва), Кириківку (телеграфістів і залізничників), Хухру (скотарство і птахівництво). Платня за навчання у закладах цього району становила 200 крб. на рік з розрахунку 2 крб. за урок[12].

В системі професійної освіти на Роменщині ремісничі школи готували слюсарів, токарів, ковалів, ливарників, теслярів, стельмахів, бондарів; агрономічні - садівників, городників, бджолярів, шовківників, тваринників. Існували школи: вогнетривких будівельних матеріалів, медична і ветеринарна, духовна. Платня за отримання спеціальності в Роменському районі була помірнішою: 50 крб. на місяць і менше, в залежності від майнового стану батьків. Близько 25% учнів мали пільги на безкоштовне навчання, а учням ремісників ішов трудовий стаж[13].

Центром загальноосвітньої і фахової підготовки виступало місто Суми. Тут діяли: школа художньої вишивки[14], ремісниче, ряд приватних закладів (в тому числі й дитсадків), жіноча гімназія, школа для глухонімих дітей та інші[15]. Працювала також приватна школа, яку відкрив Семен Сапун для підготовки дітей до вступу в гімназію, що давала класичну освіту.

Програма навчання в загальноосвітній школі включала вивчення української та німецької мов (з 2 класу), рахування, чистописання, співів, технічної праці[16]. Як відомо, міністр окупованих територій А.Розенберг у розпорядженні від 29 грудня 1941 р. заборонив відкривати вищі навчальні заклади для українців[17]. Але укладачі шкільних програм подбали про те, щоб матеріали "*Читанки*" включали відомості з історії, географії, природознавства, фізики.

Велику роль в освітніх процесах відігравало товариство "*Просвіта*", де працювало багато українських патріотів. Завдяки їх діяльності навчально-виховний процес став потужним проявом національного руху. Осередки "*Просвіти*" діяли в Сумах, Кролевці, Охтирці, Конотопі та інших райцентрах[18]. Саме в "*Просвітах*" формувався український рух Опору німецьким окупантам. Зокрема, через Охтирську "*Просвіту*" йшов зв'язок з

Харківською, тісно пов'язаною з революційною Організацією Українських Націоналістів[19]. Підпільну групу ОУН в Сумах очолював голова сумської "*Просвіти*", відомий громадський і освітній діяч Семен Семенович Сапун. Згідно з "*Повідомленням про засідання в німецькій комендатурі м.Суми за 12.12.42 року*" він та 38 членів Організації були заарештовані німцями і розстріляні[20].

Отже, незважаючи на воєнний стан, цивільне життя в місті Суми та області, в тому числі освітнє, не тільки не припинялося, але й розвивалося. Пошук нових документів триває, і ця цікава проблема потребує подальших грунтовних досліджень.

---

[1]*Косик В.* Україна в Другій світовій війні: В 3-х т. - Т.2. - Львів.: Місіонер, 1998. - 383 с.; *Kosyk W.* The Third Reih and the Ukrainian question (Documents 1934-1944) - London, 1991. - 175 p.

[2]*Ержабкова Б.* Освіта і німецька шкільна політика в Райхскомісаріяті Україна // Визвольний шлях. - 1986. - №№1, 11-12; *Косик В.* Німецька шкільна політика в Райхскомісаріяті Україна // там само. - 1994. - №3. - С.351-359.

[3]*Нестеренко В.А.* Професійна освіта у військовій зоні України у 1941-1943 рр. // Сумська старовина. - 2002. - №10. - С.102-110.

[4]*Корогод Б.Л., Корогод Г.І., Логвиненко М.І.* Сумська область у роки Великої Вітчизняної війни. - Суми, 2003. - С.97-114.

[5]*Покидченко Л.А.* Розсекречені друковані видання періоду Другої світової війни і присвячені Великій Вітчизняній війні. - Суми, 2001.

[6]*Феоктистов А.* Навчальний рік починається // Голос Охтирщини. - 1942. - 23 серпня. - С.3.

[7]Народна освіта в Охтирському районі // там само. - 16 жовтня. - С.2-3.

[8]Там само. - С.3.

[9]Створення всеукраїнської учительської спілки // Визволення. - 1941. - 2 грудня. - С.4.

[10]Там само.

[11]Сторінка для дітей // Голос Охтирщини. - 1942. - 15 листопада. - С.3.

[12]Ліквідувати рештки комуністичного виховання // там само. - 7 жовтня. - С.3.

[13]Створення всеукраїнської учительської спілки // Визволення. - 1941. - 2 грудня. - С.4.

[14]*Сапун С.* Завдання школи художньої вишивки // Сумський вісник. - 1942. - 15 березня. - С.3.

[15]Державний архів Сумської області: Путівник / Держкомархів України. Держархів Сумської області. - Суми, 2002. - С.296.

[16]*Феоктистов А.* Вказ. праця. - С.3.

[17]*Косик В.* Україна в другій світовій війні. - Т.1. - 1997. - С.368.

[18]*Сапун С.* Завдання товариства "Просвіта" // Сумський вісник. - 1942. - 28 січня. - С.3; *Петренко П.* В секції письменників // Голос Охтирщини. - 1943. - 8 січня. - С.2.

[19]*Коваль М.* Просвіта в умовах "нового порядку"(1941-1944рр.) // Український історичний журнал. - 1995. - №2. - С.37-42.

[20]*Косик В.* Україна і Німеччина у Другій світовій війні.: Париж-Нью-Йорк-Львів, 1993. - С.596-597.